

## Tilpasset opplæring, arbeid med læreplaner og vurdering

Generell del av læreplanverket og Prinsippene for opplæringen utdyper formålsparagrafen og gir føringer for opplæringen. Føringene har innvirkning på valg av innhold, lærestoff, organisering, arbeidsmåter og vurderingsformer i opplæringen.



---

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 08.09.2015

---

### Tilpasset opplæring og arbeid med fag

**Tilpasset opplæring** og **elevmedvirkning** er viktige prinsipper i læreplanverket, og i arbeidet med fagene må dette få konsekvenser for arbeidet med

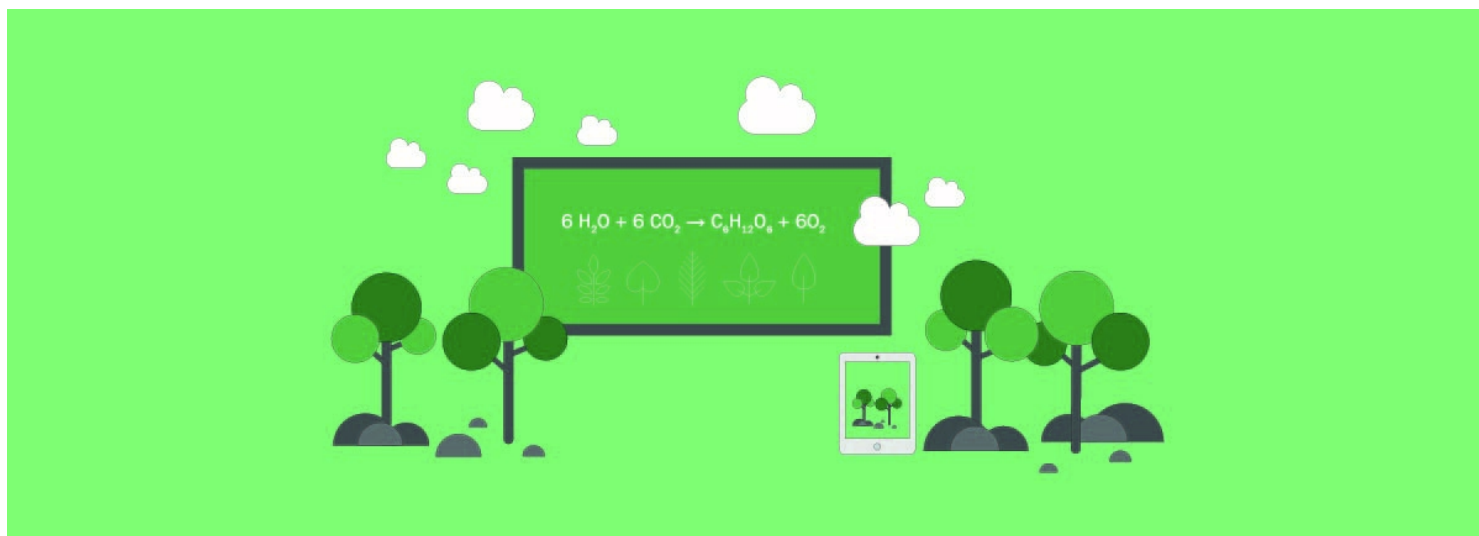
- kompetanse
- innhold, arbeidsmåter og organisering
- vurdering

- progresjon

## Hvordan elevene jobber for å nå kompetanse i fag kan tilpasses

Kompetansemålene er utformet med tanke på tilpasset opplæring og gir muligheter for lærere til å tilpasse innholdet i opplæringen til elevgruppa på mange ulike måter. Hvordan elevene arbeider for å nå kompetansemålene, kan derfor være ulikt. Opplæringen som skal utvikle elevenes kompetanse, skal skje på en måte hvor alle elever, uansett evner og forutsetninger, opplever å bli verdsatt. Det er likevel ikke mulig å endre formuleringer eller for eksempel verb i kompetansemålene for å tilpasse disse da læreplanverket er forskrift til opplæringsloven. Kompetansemålene er også utformet slik at de fleste elever skal ha mulighet til å nå dem, men med ulik grad av måloppnåelse.

Hvis elever må ha fritak fra deler av fag eller kompetansemål, må skolen gjøre vedtak om spesialundervisning.



## Hvordan forstå kompetanse i læreplanverket?

Elevene skal utvikle kompetanse slik den er uttrykt i læreplaner for fag. Kompetansemålene består av kunnskaper og ferdigheter. Elevene må kunne bruke disse kunnskapene og ferdighetene sammen i ulike situasjoner for å kunne snakke om at elevene har utviklet kompetanse.

Les mer om å forstå kompetanse

## Tilpass innhold, arbeidsmåter og organisering i faget for å nå de samme kompetansemålene

Læreplanverket gir rom for at innhold, arbeidsmåter og organisering tilpasses til elevgruppen eller til lokale forhold. Skolen kjenner elevene best og har derfor forutsetninger for å vite hvordan opplæringen skal tilpasses slik at elevene skal kunne nå kompetansemålene (Prinsipper for opplæringen).

Det vil være mange muligheter for å tilpasse hva slags innhold eller arbeidsmåter elevene skal ta

utgangspunkt i for å utvikle samme kompetanse.

Kompetansemålene er formulert ulikt. Noen kompetansemål er formulert slik at lærere kan velge hvilke kunnskaper eller ferdigheter elevene skal jobbe med for å nå kompetansen. Andre kompetansemål sier hvilke ferdigheter elevene skal utvikle.



### Eksempel på tilpasninger til et kompetansemål

Et eksempel er fra læreplan i samfunnsfag, hovedområde samfunnskunnskap, kompetansemål etter 10. trinn.

- gje døme på og diskutere kulturelle variasjonar og drøfte moglegheiter og utfordringar i fleirkulturelle samfunn

For å jobbe med dette kompetansemålet kan læreren tilpasse og variere hvilke grunnleggende ferdigheter elevene skal bruke for å gi eksempler på - og for å kunne drøfte. Elevene trenger også kunnskap om kulturelle variasjoner og flerkulturelle samfunn. Hvilket innhold man velger å bruke for å få kunnskap om dette kan variere. Lærere kan tilpasse innholdet til erfaringer i elevgruppa. Innhold, arbeidsmåter og organisering kan dessuten sees i sammenheng med noe elevene har jobbet med tidligere, for å bidra til sammenheng og relevans i læringen.

Elevene kan altså i dette eksemplet jobbe med ulikt lærestoff, ulike grunnleggende ferdigheter, bruke ulike læringsstrategier og jobbe på ulike måter for å nå dette kompetansemålet.

### Bruk av ulike læringsstrategier

Elevene skal bruke ulike læringsstrategier i fagene. Når elevene har lært ulike læringsstrategier i et fag, kan de etter hvert velge de strategiene de selv opplever som best tilpasset egen læring for å utvikle kompetanse i

faget. Dette forutsetter at lærer involverer elevene i egen læring, og at lærer gir rom for variasjon og tilpasninger i opplæringen, selv om kompetansemålene er de samme.

Organisering av opplæring innebærer også mange valg, som for eksempel om

- elevene skal arbeide individuelt, to og to eller i grupper
- hvor mye tid som er nødvendig og tilgjengelig
- hvilke læringsarenaer som skal benyttes

Det kan være nyttig å observere i hvilke situasjoner ulike elever lærer godt, og involvere elevene i å bli bevisste i tilpasninger i egen læring.

### Læringsstrategier og tilpasset opplæring

## **Vurderingspraksis som et redskap for tilpasset opplæring**

Kapittel 3 og 4 i forskrift til opplæringsloven og forskrift til friskoleloven gir føringer for arbeidet med vurdering.

«Undervegsvurdering i fag skal brukast som ein reiskap i læreprosessen, som grunnlag for tilpassa opplæring og bidra til at eleven, lærlingen og lære kandidaten aukar kompetansen sin i fag» (§ 3 – 11, § 4-7)

Underveisvurdering kan bidra til at både lærere og elever, instruktører og lærlinger blir bevisste på

- hvor elevene og lærlingene er i sin læring
- hvor elevene og lærlingene skal
- hva lærer og elever bør gjøre for at elevene skal komme videre i læringen

Med utgangspunkt i det elevene og lærlingene skal lære, og ved å bruke kunnskap om elevgruppa, kan læreren eller instruktøren legge til rette for faglig utvikling både i forkant av og underveis i et læringsforløp. Dette gir grunnlaget for å gi tilpassede faglige utfordringer og dermed til å fremme læring. Vurdering er derfor et redskap for å tilpasse progresjonen og faglig utvikling.

### **Bruk av kunnskap om elevgruppa for å følge med på elevenes læring og for å tilpasse opplæringen**

Læring fremmes når elevene og lærlingene forstår hva de skal lære og får tilbakemeldinger på arbeidet sitt som de kan bruke til videre læring. I tillegg må elevene og lærlinger være involvert i egen læring og egen faglig utvikling. I forskrift til opplæringsloven er det noen krav til underveisvurdering, basert på forskning om læringsfremmende vurdering. Elevers og lærlingers forutsetninger for å lære kan styrkes dersom de

- forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem
- får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen
- får råd om hvordan de kan forbedre seg
- er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling

Lærere og instruktører kan med utgangspunkt i læreplan og de fire prinsippene for god undervisvurdering tilrettelegge opplæringen underveis. Hvor elevene er i sin læring, må være utgangspunktet for tilretteleggingen. Lærer kan også bruke sin kunnskap om elevgruppa til å vurdere hvordan målene for opplæringen tilpasses og kommuniseres slik at de forstår dem og vet hva som er forventet av dem. For eksempel kan lærer og instruktør forklare målene på ulike måter og eventuelt utarbeide ulike mål til elevene. Både eventuelle læringsmål, kriterier og kjennetegn må sees i sammenheng med hvor elevene skal, altså hvilken kompetanse de skal utvikle på sikt ifølge kompetansemålene i læreplaner for fag.

Undervisvurdering er et redskap for å tilpasse opplæringen. I arbeidet med å tilpasse opplæringen kan derfor dette være relevante spørsmål å reflektere over:

- Hva er forventet læringsutbytte ut fra kompetansemålene? – Hva ser vi etter?
- Hvordan kan vi få informasjon om elevenes læring – Hvilke kilder finnes?
- Hvordan planlegger vi vurdering underveis?
- På hvilke tidspunkt vurderer vi og hvordan følger vi opp?
- Hvordan legge opp til varierte måter å vurdere på?
- Hvordan involvere elevene i vurdering av egen læring?
- Bidrar skolens vurderingspraksis til tilpasset opplæring?

### Vurderingspraksis

#### **Progresjon i faget kan tilpasses når det gjelder å utvikle kompetanse**

Kompetansemålene i en læreplan har en faglig progresjon gjennom opplæringsløpet. Læreplanene har progresjon både på tvers av hovedtrinn, for eksempel en progresjon fra 1. til 4. trinn og til neste hovedtrinn 5. til 7. trinn, og innad på samme trinn. Enten læreplanen har progresjon uttrykt på hovedtrinn eller for hvert trinn, må progresjon utover det som er spesifisert i læreplanen tilpasses den enkelte elevgruppen (Prinsipper for opplæringen). Lærere kan gjøre en del valg for å tilpasse progresjonen til det beste for akkurat sin elevgruppe.

#### **Eksempler på handlingsrom når det gjelder progresjon**

Lærer kan planlegge elevenes opplæring slik at de oppnår kompetansen i læreplanen

- gjennom å velge når elevene skal jobbe med hvilke kompetansemål
- gjennom å vurdere om elevene kan jobbe med kompetansemålet i sin helhet eller om det er mest hensiktsmessig å utvikle lokale tilpassede læringsmål på veien mot kompetansemålene

- ved å vurdere om de først trenger å trene på enkelte kunnskaper og ferdigheter i kompetansemålene, før disse settes sammen til kompetansen slik den uttrykkes i kompetansemålene
- gjennom å tilrettelegge for en hensiktsmessig progresjon og stoppunkter underveis for å se om elevene er på rett vei
- gjennom å finne ut og ta hensyn til hva elevene har lært tidligere og hvilken kompetanse de skal tilegne seg videre, for på den måten å sette opplæringen på et konkret årstrinn inn i en større sammenheng

Å arbeide med progresjon betyr derfor at lærer må jobbe systematisk med kompetansemålene i læreplaner for fag tilpasset sin elevgruppe. Lærer må gjøre noen faglige valg knyttet til

- hvilke kompetansemål i læreplanen det er naturlig å jobbe med *når* for å utvikle en faglig progresjon,
- hvilke mål elevgruppa må jobbe mer med enn andre mål
- hvordan jobbe frem mot å utvikle kompetansen i faget

Lærere kan bruke lokale læringsmål i arbeidet med å tilpasse progresjon. Dersom elevene jobber med lokale læringsmål, er det viktig at lærer ser disse i sammenheng med kompetansemålene i læreplanen. Hvordan kan læringsmålene føre frem mot kompetansemål i faget? Husk at det er kompetansemålene i læreplanen som skal vurderes til slutt.

## Føringer for tilpasset opplæring i generell del og prinsippene for opplæringen

Læreplanverket inneholder en rekke føringer for læring, se sentrale verdier for tilpasset opplæring. Arbeid med disse verdiene handler om å ivareta inkludering, variasjon, erfaringer, medvirkning, relevans, sammenheng og verdsetting i opplæringen.

Her har vi samlet utdrag fra Generell del og Prinsippene for opplæringen som viser hvilke føringer som ligger til grunn i læreplanverket for tilpasset opplæring. Vi forklarer også hva disse betyr for arbeid med fagene.

### Føringer i Generell del om arbeidsmåter og tilpasset opplæring

- Skolen skal ha **rom for alle**, og lærarane må derfor ha **blikk for den einskilde**. Undervisninga **må tilpassast** ikkje berre til **fag** og **stoff**, men også til **alderstrinn og utviklingsnivå, til den einskilde eleven og den samansette klassen ...**
- Læraren må bruke både **mangfaldet** i elevgivnadene, **variasjonen** i klassen og **breidda** i skolen som **ressurs for alle si utvikling og allsidig utvikling ...**

(utdrag fra Generell del)

Dette betyr blant annet at læreren skal bruke mangfoldet og bredden i elevgruppen som en ressurs for å tilpasse opplæringen. Tilpasset opplæring er ikke en individuell rett, men tilpasninger kan skje ved å tilrettelegge for variasjoner i opplæringen for elevgruppen.

- ... Tilpassast slik at barn og unge får smaken på **oppdagarglede** ... (utdrag fra Generell del).
- Å utvikle både **fantasi og skepsis** ...

Dette betyr blant annet at lærere må tilrettelegge for arbeidsmåter i fagene som fremmer oppdagerglede, fantasi og kritisk tenkning.

- ... **Læringsmiljøet** skal både vere humant og tru mot barns **forvitne**.»
- Kombinere det ein veit for **å løyse nye og kanskje uventa praktiske oppgaver...**
- «**Fra det kjente til det ukjente**: Læring skjer ved at det ukjende blir forstått ut frå det kjende ...Opplæringa må derfor knytast til **eigne observasjonar og opplevingar**.»

(utdrag fra Generell del)

Dette betyr blant annet at elever skal oppleve et godt og tilpasset læringsmiljø som tar hensyn til deres erfaringer og forkunnskaper. Det handler om å kjenne elevene sine, om å tilpasse læring i fagene ut fra elevenes erfaringer, observasjoner og opplevelser. Det handler også om å ivareta sammenheng i læringen ved å knytte ny læring til det de har lært fra før.

## **Læringsplakaten gir føringer for arbeidet med fagene**

- Bl.a. ...«gi alle elevar og lærlingar/lærekandidatar **like gode føresetnader for å utvikle evner og talent** individuelt og i samarbeid med andre
- Elevane skal få, men også sjølv kunne **velje oppgaver**, som både **utfordrar** og gir høve til **utforskning**, åleine eller saman med andre.
- arbeide med **læringsstrategier, kritisk tenkning**, fremme tilpassa opplæring og **varierte arbeidsmåtar**

(utdrag fra Prinsippene for opplæringen)

Dette betyr at i arbeidet med fagene må lærere tilrettelegge på ulike måter slik at alle skal ha muligheter til å utvikle evner og talenter. Elevene skal møte varierte arbeidsmåter i fagene, de skal bli utfordret, de skal måtte utvikle kritisk tenkning og de skal arbeide med ulike læringsstrategier slik at opplæringen tar hensyn til at det er ulike måter å lære på.

- **Elevmedverknad** ..»inneber deltaking i avgjerder som gjeld **læring**, både for kvar einskild og for gruppa. Elevane skal kunne delta i planlegging, gjennomføring og vurdering av opplæringa.»

(utdrag fra Prinsippene for opplæringen)

Dette betyr at lærere skal ta hensyn til at elever skal være med å gjøre valg knyttet til egen læring. Elever kan for eksempel tas med i beslutninger og tilpasninger rundt lærestoff, arbeidsmåter, organisering, progresjon, vurdering med mer som bidrar til at de når kompetansemålene i læreplaner for fag.

## Læringsplakaten om tilpasset opplæring og likeverdige forutsetninger

- ...»Tilpassa opplæring innanfor **felleskapet** er eit grunnleggjande element i fellesskolen. Opplæringa skal leggjast til rette slik at elevane skal kunne gi noko til fellesskapet og også kunne oppleve glede ved å **meistre og å nå måla sine**.
- ...alle elevar skal ha like gode høve til å utvikle seg gjennom arbeidet med faga i eit **inkluderande læringsmiljø**.
- Alle elevar skal i arbeidet med faga få **møte utfordringar** som gir dei noko å strekkje seg mot, og som **dei kan meistre på eiga hand** eller **saman med andre...**
- Tilpassa opplæring for kvar einskild elev er kjenneteikna ved **variasjon i bruk av lærestoff, arbeidsmåtar og læremiddel** og variasjon i **organisering av og intensitet i opplæringa**. Elevane har ulike utgangspunkt, bruker ulike **læringsstrategiar** og har **ulik progresjon** i forhold til nasjonalt fastsette kompetansemål.»..

(utdrag fra Prinsippene for opplæringen)

Her ser vi at Prinsippene for opplæringen understreker at tilpasset opplæring skjer innenfor fellesskapet, det er altså ingen individuell rett. Elevene skal oppleve et inkluderende læringsmiljø og oppleve å være inkludert i arbeidet med fagene. Virkemidler for tilpasset opplæring er blant annet variasjon i lærestoff, arbeidsmåter og organisering av opplæringen i fagene. Elevene skal også få mulighet til å bruke ulike læringsstrategier. De vil



ha ulik progresjon når det gjelder kompetansemålene.

## **Spørsmål til egen praksis**

- Hvordan bruker du læreplanene som verktøy for å tilpasse opplæringen?
- Hvordan tilrettelegger du for at læreplanene oppleves som motiverende og utfordrende for alle elever?
- Bruker du lærebok i alle fag? Hvordan synes du det fungerer når du skal tilpasse opplæringen for alle elever? Begrunn.

## **Spørsmål til skolens praksis**

- Hvordan bruker dere læreplanene som verktøy for å tilpasse opplæringen?
- Hvordan tilrettelegger dere for at læreplanene oppleves som motiverende og utfordrende for alle elever?
- Bruker dere lærebok i alle fag? Hvordan synes dere det fungerer når du skal tilpasse opplæringen for alle elever? Begrunn.